

Ο γεωγραφικός Άτλας του Κορονέλλι
(Πρέβεζα-Νικόπολις, Έτμον της λέξεως Πρέβεζα) *

Ο Μάρκος Βικέντιος Κορονέλλι, Ενετός γεωγράφος, εγεννήθη τω 1650 και απέθανεν τω 1718. Νέος επεδόθη εις την σπουδήν των μαθηματικών και της κοσμογραφίας και ανηγορεύθη δημόσιος κοσμογράφος της Ενετικής Πολιτείας. Ίδρυσε τον πρώτον γεωγραφικόν περιηγητικόν σύλλογον, ου τα μέλη εκαλούντο Αργοναύται και ο σύλλογος «Academia degli Argonauti».

Πολλαί είναι αι χώραι τας οποίας περιηγήθη και εμελέτησεν. Υπό τας οδηγίας του εγένοντο τετρακόσιοι χάρται. Μεταξύ δε των χαρτών τούτων εύρηται οι της Πελοποννήσου, της Ευβοίας, της Κρήτης, της Κύπρου, της Μακεδονίας, της Θράκης, του Βοσπόρου, της Κωνσταντινουπόλεως κ.λ.π. Σώζονται εν τη βιβλιοθήκη των Παρισίων και δύο μεγάλοι γεωγραφικοί σφαίραι, κατασκευασθείσαι υπό του Κορονέλλι, περιέργοι δε διά τας γνώσεις των χρόνων αυτού.

Εκ των έργων αναφέρομεν τα εξής: *Historia del Regno di Negroponte e sue adiacenti*, Βενετία 1685· *Memorie Storiche sul Regno di Morea etc*, Venezia 1685, μετ' εικόνων. Το ίδιον έτος εξεδόθη και εν Παρισίοις. Το εις την γαλλικήν γλώσσαν γραμμένον έργον τούτο του Πάτερ Κορονέλλι είναι αφιερωμένον εις τον εξοχώτατον πρεσβευτήν κον Venier, της Βενετίας, παρά τη Αυλή του Λουδοβίκου ΙΔ'. Ο πρόλογος είναι εγκώμιον των αρετών του πρεσβευτού, περιέχει επίσης και διαταγήν του βασιλέως Ηλίου προς τα βασιλικά τυπογραφεία, δι' ης διατάσσονται ταύτα, όπως παράσχωσι εις τον κοσμογράφον πάσαν ενίσχυσιν και βοήθειαν εις το έργον του.

Η εις την γαλλικήν έκδοσιν γεωγραφία του 1687 είναι σχήματος 0,35 x 0,24. Εν σημειώσει εις την σελ. 67 γράφει ο συγγραφεύς: «Αν και το σχέδιό μου δεν ήτο να σημειώσω εδώ παρά μόνον τα νησιά και τους σκο-

* Το άρθρο δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Ηχώ του Ιονίου* σε τρεις τουλάχιστον συνέχειες, στα τεύχη 123-125 (233-235), Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1956, σελ. 7-8· 129-131 (229-231), Απρίλιος-Ιούνιος 1957, σελ. 11-12· 132-134 (232-234), Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1957, σελ. 9-11. Δεν κατέστη δυνατόν να εντοπισθεί η συνέχεια του άρθρου που αναφέρεται στο τέλος του τρίτου μέρους του.

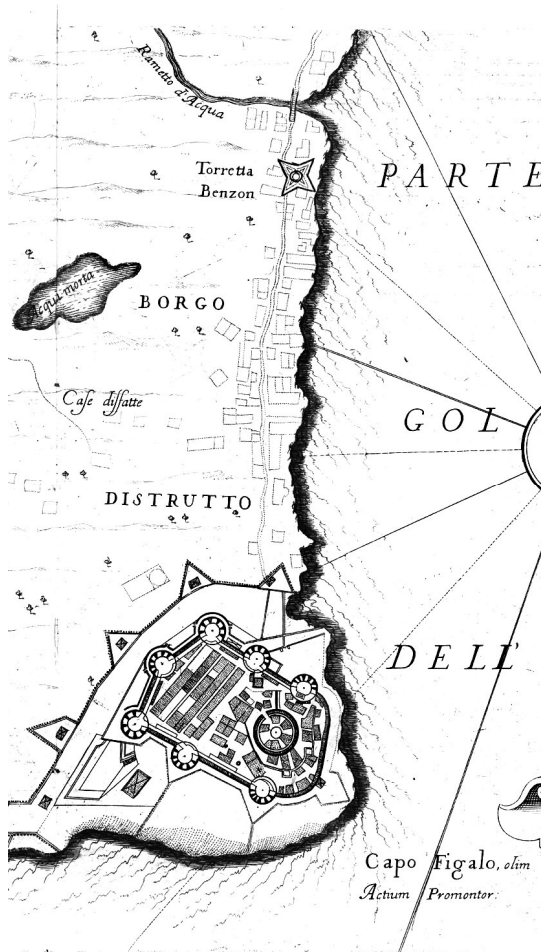
πέλους που είναι εις τα περίξ του Μορέως, ο αναγνώστης δεν θα λυπηθή πιθανόν, που απομακρύνομαι εξ' αυτού ολίγον, διά να του κάμω την περιγραφήν του οχυρού της Πρέβεζας ... Η θέσις αυτή είναι γειτονική της νήσου Λευκάδος (Santa Maura) και της ομώνυμου πόλεως και εξ άλλου είναι μία κατάκτησις την οποίαν η Δημοκρατία έχει κάμη κατά των Τούρκων κατά τον τελευταίον τούτον πόλεμον».

Ο δίτομος, εις σχήμα 8^{ov}, γεωγραφικός Άτλας του 1685, του οποίου αντίτυπον φυλάσσεται εις την Εθνικήν Βαλλιάνειον Βιβλιοθήκην, περιέχει εις τον Α' τόμο τας χώρας και τα κάστρα όλης της Μεσογείου, εις τον δε Β' τόμο περιέχει τας χώρας του δυτικού ημισφαιρίου. Είναι ένα έργον θαυμαστής ακριβείας και επιστημονικής παρατηρήσεως και αποτελεί και σήμερα αξιόλογη πηγήν πληροφοριών περί των κατοίκων και των χωρών του πλανήτου μας. Αι ιστορικά ειδήσεις μάλιστα που περιλαμβάνονται και συνοδεύουν κάθε γεωγραφικό τμήμα της γης είναι πολύτιμες. Ο Κορονέλλι πρώτος μας πληροφορεί ότι η Πελοπόννησος ονομάσθη εις τον Μεσαίωνα Μωρέας λόγω της αφθόνου καλλιεργείας, της συκομωρέας και της αναπτύξεως της οικιακής βιοτεχνίας της μεταξουργίας.

Ο πλήρης τίτλος της γαλλικής εκδόσεως του 1687 είναι ως ακολούθως: «Περιγραφή γεωγραφική και ιστορική του Μωρέως προ ολίγου κατακτηθέντος υπό των Βενετών του Βασιλείου του Negroponte, των γειτονικών χωρών και των μερών εντός της Δαλματίας και της Ηπείρου που υπετάχθησαν κατόπιν του πολέμου, τον οποίον εκήρυξαν εναντίον των Τούρκων από του 1684 έως του 1687, περιγραφή πλουτισμένη με πολλά σχέδια χαρτογραφικά και εικόνας τοποθεσιών της ίδιας χώρας, υπό του πατρός Κορονέλλι, κοσμογράφου της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας της Βενετίας. Δι' εξόδων του συγγραφέως, εις το Παρίσι, παρά τω Νικολάω Λαγκλουά, οδός Αγίου Ιακώβου, ως σύμβολον της Νίκης έτος MDCLXXXVII, 1687, κατά βασιλικόν προνόμιον».

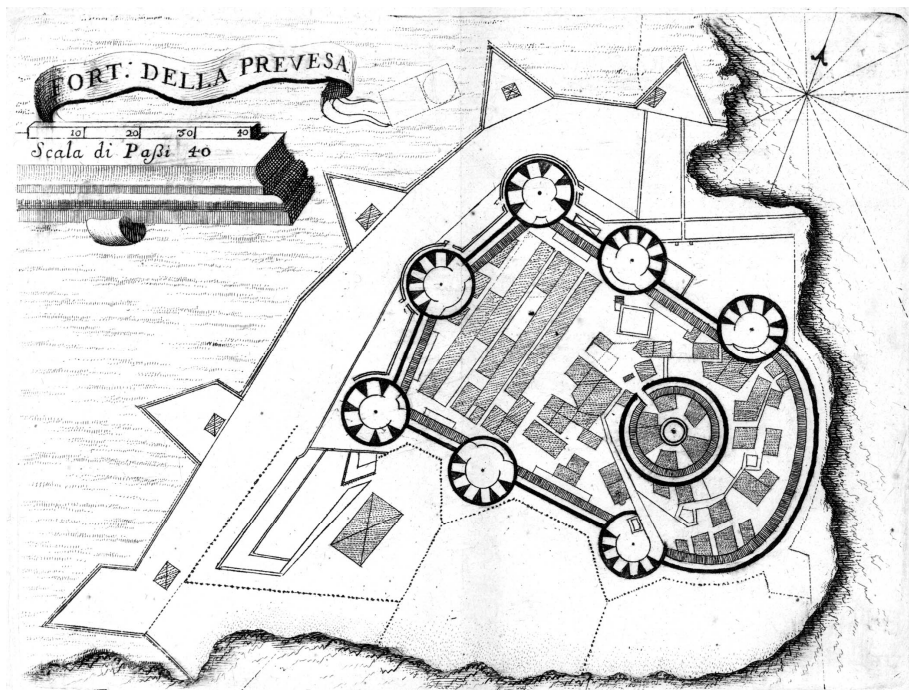
Το συνοδεύον τους δύο χάρτας της Πρέβεζας άρθρον του συγγραφέως έχει ως εξής εν μεταφράσει:¹

¹ Ο εις εκ των χαρτών, [προ] των σελίδων 67 & 68, (βλ. σελ. 65 του παρόντος τόμου και λεπτομέρεια στην Εικ.1) παριστάνει την τοποθεσίαν της Πρέβεζας και περιλαμβάνεται εις έκτασιν όσιν καλύπτουν δύο συνεχείς σελίδες, κόλλας σημερινής αιτήσεως. Εις το άκρον, προς Νότον, απέναντι του Ακτίου, σχεδιάζεται το φρούριον των Τούρκων και γύρω του αι θέσεις των δυνάμεων των Τούρκων και Βενετών. Κάπου-κάπου είναι μερικά δένδρα, ο ελαιών δεν είχε φυτευθή ακόμη. Εφυτεύθηκε αθρόως από το 1717-1797, τη συνδρομή και υποκινήσει των Βενετών. Διακρίνεται η παροχτευτική γραμμή του υδραγωγείου, που φέρνει

ΕΙΚΟΝΑ 1:
 Λεπτομέρεια του
 χαρακτηριστικού του Coronelli,
 στο οποίο αποτυπώνεται
 το κάστρο της Μπούκας
 και, βόρεια αυτού,
 ο οικισμός της Πρέβεζας.
 (Αρχείο Ιδρύματος
 Ακτία Νικόπολις
 IAN 0036)

νερό εις το φρούριον απ' έξω από την Βρυσούλα, παραλιακάς. [Σημείωση του επιμελητή (Σ.τ.ε.): Η διπλή διακεκομμένη γραμμή που φαίνεται στο χάρτη υποδηλώνει τον κεντρικό δρόμο της Πρέβεζας και όχι υδραγωγείο.] Το κάστρο αυτό είναι τούρκικο [προ] του έτους 1684. Τούτο ηναγκάστησαν οι Βενετοί διά της συνθήκης του Κάρλοβιτς (1699) να κατεδαφίσουν, παραδόντες πάλιν την Πρέβεζα εις τους Τούρκους, εις την οποίαν επανήλθον το 1718 διά της συνθήκης του Πασσάροβιτς. Το δεύτερον σχεδιάγραμμα, [προ] της σελίδας 73 του Ατλαντος, (Εικ. 2) παριστάνει εν μεγεθύνσει το καταληφθέν, υπό των Βενετσιάνων, κάστρον των Τούρκων, το οποίον αντέγραψε και ετύπωσε εις το άρθρον του περί Πρεβέζης ο Ιωάννης Δημάρατος, Πρεβεζιάνος, εις την *Μεγάλην Ελληνικὴν Εγκυκλοπαίδειαν*, τόμ. 20, σελ. 655, ὅπως του το υπαγόρευσε ο μακαρίτης γιατρός Γ. Γερογιάννης. Αυτού κάμνει περιγραφὴν ο κοσμογράφος Κορονέλι.

ΕΙΚΟΝΑ 2: Το κάστρο της Πρέβεζας στην Μπούκα του Κόλπου.
Χαρακτικό του Vincenzo Maria Coronelli, 1687
(Αρχείο Ιδρύματος Ακτία Νικόπολις, IAN 0041)

ΠΡΕΒΕΖΑ

Εκαλείτο αρχήθεν ο κόλπος της Πρέβεζας, Αμβρακικός κόλπος (*sinus*), εκ του ονόματος της πόλεως της Αμβρακίας και Ανακτορικός από το όνομα μιας θέσεως ονομαζομένης Ανακτόριον. Σήμερα καλείται κόλπος της Άρτας (*Golfo del Arta*).

Ο κόλπος αυτός κατά τον Στράβωνα είναι αξιόλογος από το πλήθος των λιμένων, που ευρίσκονται εκεί και από την ευφορίαν των εδαφών, που τον τριγυρίζουν, και οι οποίοι παράγουν μεγάλην αφθονίαν σίτου, οίνου, λαδιού και φρούτων. Οι τόποι που ανήκουν εις την Αμβρακίαν έχουν μια πολύ θαυμαστή ευφορίαν κατά την παρατήρησιν του Giacomo Grandi ενός των πλέον σοφών του αιώνου μας.

Οι Έλληνες του απέδωσαν κατ' εξοχήν τον τίτλον του γονίμου από την αφθονίαν των μπουλιασμένων αγριών δένδρων. Ο λόγος ούτος κατέστησε τον λιμένα τούτον τόσον πολυσύχναστον εις τους Έλληνας, οι οποίοι έρχονται με τις βάρκες των να φορτώσουν εδώ τα φαγώσιμα,² περί των οποίων προ ολίγου ωμιλήσαμεν και με την εξαγωγήν των οποίων επλήρωσαν βαρείς δασμούς εις τους Τούρκους της Πρέβεζας.

Αυτό το φρούριον κείται εις το στόμιον του κόλπου εις απόστασιν σχεδόν βολής μουσκέτου από της Ηπείρου, από της ακτής της Δυτικής προς την Ιταλίαν, απέναντι από το ακρωτήριον το Φιγάλειον, όπερ σύμφωνα με την σοφήν παρατήρησιν του αυτού Grandi, είναι το περίφημον ακρωτήριον Άκτιον των Αρχαίων, το οποίον ευρίσκεται προς Ανατολάς από της ελληνικής ακτής.³

Επειδή ο συγγραφεύς ούτος είναι ο πιο ακριβής από όλους τους συγχρόνους, οι οποίοι έχουν γράψει διά την Πρέβεζα, παραπέμπω εκεί τον αναγνώστην και θα πω εδώ μόνον ολίγας λέξεις, ότι οι γεωγράφοι συμφωνούν ότι η Πρέβεζα είναι η Νικόπολις, την οποίαν ο Αύγουστος διέταξε να κτίσουν διά να διατηρήση την ανάμνησιν της περίφημης νίκης του Ακτίου, την οποίαν εκέρδισε εναντίον του Μάρκου Αντωνίου το 723 από κτίσεως Ρώμης, το 29^{ον} έτος προ της Χριστού γεννήσεως και 3.934 από Κτίσεως Κόσμου κατά την αρίθμησιν του Οκκόν.

² Εκ των ανωτέρω καταφαίνεται ότι ο κάμπος του Λούρου και της Άρτας είχαν αρχίσει από τον 17^{ον} αιώνα να αποβαίνει πιο γεωργικός απ' ότι εις την αρχαίαν εποχήν ιδίως με το μπόλιασμα των αγριών ελαιοδένδρων και την καλλιέργεια των οπωροφόρων, προ πάντων των εσπεριδοειδών και σύκων. Τεραστία ήτο και η παραγωγή του καλαμποκιού και είναι γνωστόν ότι οι χωρικοί μας έτρωγαν και τρώνε αλεύρι καλαμποκίσιο. Οι Ενετοί διά τον λόγον τούτον έβαλον στο μάτι την πλούσια αυτή περιοχή και επεδίωξαν και επέτυχαν να έχουν τα κλειδιά της, ήτοι το Άκτιον και την Πρέβεζαν, διά να εμπορευόνται αποκλειστικώς και μονοπωλιακώς τα πλούσια προϊόντα της και το άφθονο και εκλεκτό και παντός είδους ψάρι του Αμβρακικού με τα πολυάριθμα ιχθυοτροφεία του. Σημαντική επίσης ήτο στον 15^{ον} και 16^{ον} αιώνα η ανάπτυξις της βιομηχανίας της μετάξης. Επί της εποχής της κυριαρχίας των Βενετών εις τον Αμβρακικόν, ήτοι όλον τον 18^{ον} αιώνα η οικιακή μεταξουργία και εριουργία εσημείωσε μεγάλην ακμήν εις τας πόλεις Άρταν, Πρέβεζα και Γιάννινα. Πολύ ολίγον είναι γνωστόν ότι οι μάλλινες χοντρές καπότες των Συρακιωτών και Σαρακατσαναίων, εξήγοντο από το λιμάνι της Πρέβεζας για τους Ιταλούς αγρότας και ναυτικούς. Από την Βόνιτσαν οι Βενετσιάνοι έμποροι επρομηθεύοντο την γλυκόζη (γλυκό-άνηθο = γλυκόντζο) που το εχρησιμοποιούν στα γλυκύσματα αντί της ακριβής ζάχαρης.

³ Κατά τον Στράβωνα η απόστασις του Ακρωτηρίου του Ακτίου από της Ηπειρωτικής ακτής είναι 4 σταδίων (περίπου 700 μέτρων). Η απόστασις αυτή πρέπει να μετρηθή μεταξύ του σημερινού διοικητηρίου και του απέναντι εις το Άκτιον μύλου του Βαρζέλη, όπου γίνονται συνήθως και οι κολυμβητικοί αγώνες αντοχής, όπως και εις τα παλιά τα χρόνια, όταν ετελούντο τα Ακτια. Πολλοί περιηγηταί το ακρωτήριον Ακτιον το ονομάζουν και Figalo, διότι ομοιάζει με πύρραν πλοιαρίου που φέρει το όνομα figalo. Επίσης και ο Κορονέλλι το ονομάζει έτσι.

Το μέγα τούτο συμβάν, το οποίον έκρινε την τύχην των δύο αντιπάλων συνέβη την 1^η Σεπτεμβρίου και υπήρξε διά τον λόγον τούτον η πρώτη ημέρα της Αυτοκρατορίας του Αυγούστου.

Ο Στράβων, ο σοφός ούτος γεωγράφος, όστις έζη εις τας ημέρας του Τιβερίου, μας πληροφορεί, ότι ο Αύγουστος ήτο τόσον σφοδρός εραστής του μεγαλείου και της δόξης της νέας πόλεως ώστε διά να αυξήση τον πληθυσμόν της διέταξε να μετοικήσουν οι κάτοικοι των γειτονικών πόλεων.⁴ Έβλεπε κανείς εκεί μεταξύ των άλλων, κατοίκους της Αμβρακίας, ήτις ήτο μια αρχαία αποικία της Κορίνθου, πρωτευούσης της Ηπείρου, εντός της οποίας εγεννήθη ο Πύρρος και όπου ήτο το ανάκτορόν του. Η Νικόπολις διετέλεσεν επί μακρόν χρόνον αξιόλογη πόλις και ένεκα του μεγάλου πληθυσμού της και του πλούτου της και διετηρήθη εις μεγάλην λαμπρότητα μέχρι της παρακμής της Ανατολικής Αυτοκρατορίας. Κατεστράφη εν μέρει από τους σεισμούς και ηρημώθη ακολούθως από τους βαρβάρους, οι οποίοι την κατέστρεψαν.

Πολλούς αιώνας κατόπιν η Πρέβεζα εκτίσθη επί των ερειπίων της πρώτης εκείνης πόλεως.[⊗]

Αι οχυρώσεις της Πρέβεζας έγιναν σχεδόν τα ίδια χρόνια που έγιναν και της Αγίας Μαύρας. Η Πρέβεζα όμως κατέχει πολύ μικρότερη έκτασιν.

Τα τείχη της έχουν πάχος 11 ποδών και είναι κτισμένα με πολύ σκληρή πέτρα, ώστε να αντέχουν εις τας δοκιμασίες του κανονιού. Υπάρχει εις το μέσον της τοποθεσίας ένας χονδρός πύργος, όπου μπορεί να θέσουν μίαν μεγάλην ποσότητα πολεμοφοδίων. Ο πύργος ευρίσκεται πλησίον μιας ευρείας πεδινής εκτάσεως, ήτις υψούται ανεπαισθήτως και σχηματίζει με τους γειτονικούς πύργους ένα λοφίσκον πάρα πολύ τερπνόν και δι' αυτό η φύσις το έχει κάμει οχύρωμα εναντίον των εχθρών, οι οποίοι θα ήθελαν να αποβιβασθούν πλησίον της πόλεως ταύτης.

Και πράγματι δεν θα μπορούσε κανείς να βάλη το πόδι του εις την ξηράν, χωρίς να εκτεθή εις σημαντικάς απωλείας διά τον λόγον ότι υπάρχουν πολλά αβαθή μέρη εις την ακτήν αυτήν και εμποδίζουν τα σκάφη να πλησιάσουν την παραλίαν, έτσι που τα μισά στρατεύματα μιας αποβατικής δυνάμε-

⁴ Το χωρίον του Στράβωνος έχει ως εξής: βιβλ. Ζ, κεφ. Ζ, παρ. 325, εδάφ. 20-25, έκδοσις Λειψίας 1852 «Μακεδόνες δε ύστερον και Ρωμαίοι και ταύτην και άλλας κατεπάτησαν συνεχέσι πολέμοις (εννοεί την Αμβρακίαν και τας άλλας Ηπειρωτικές και Ακαρνανικές πόλεις). Τελευταίον δε ο Σεβαστός, ορών εκλελειμμένας τελείως τας πόλεις εις μίαν συνώκισε την υπ' αυτού κληθείσαν Νικόπολιν εν τω κόλπω τούτω, εκάλεσε δ' επώνυμον της νίκης εν η κατεναυμάχησεν Αντώνιον προ του στόματος του κόλπου ...»

⊗ Τέλος του πρώτου μέρους του άρθρου.

ως θα έχουν σκοτωθή πριν ή δυνηθούν να ξεμπαρκάρουν. Εξ' άλλου η είσοδος του καναλιού είναι τόσον στενή ώστε οι γαλέρες να μη μπορούν να περάσουν από δω παρά η μία πίσω από την άλλη. Είναι πάρα πολύ επικίνδυνον να εκτεθή κανείς εις αυτό, και η δεύτερη αυτή δυσκολία είναι η πιο δυσάρεστη από κάθε άλλη.

Το 1539 ο στρατηγός-ναύαρχος των γαλερών του Πάπα, συνώδευσε τον Ανδρέα Δόρια, στρατηγόν της Συμμαχίας (Liga), και επεχείρησε να καταλάβη εξαπίνης αυτήν την θέσιν. Έβαλε πόδι εις την ξηράν και απεβίβασε τρία κανόνια, τα οποία εστήριξε εναντίον του φρουρίου και το εκανονιοβολούσε συγχρόνως από τις γαλέρες. Η πολιορκία είχε προχωρήσει πάρα πολύ, αλλ' ενώ ο Γκριμάνι ήλπιζε να του παραδοθή, ένα ισχυρόν σώμα ιππέων και πεζών Οθωμανών εξήλθεν από το Λεπάντο⁵ και ήλθεν με τα συνηθισμένα ουρλιαχτά να επιπέση εναντίον των Χριστιανών τους οποίους προσέβαλε με τόση μανίαν, ώστε τους έτρεψεν εις φυγήν και τους ηνάγκασε να αποσυρθούν εις τις γαλέρες των, αφού άφησαν αρκετούς νεκρούς εις το πεδίον της μάχης.

Ο Αλέξανδρος de Terni, όστις διοικούσε το πεζικόν, επέδειξε στην περίπτωση αυτή μεγάλη ανδρείαν. Παρά τα τραύματά του δεν εγκατέλειψε την μάχην και αντιμετώπισε τους άπίστους με τόσην γενναιότητα, ώστε έδωσε τον καιρό εις τους χριστιανούς να ξαναμπαρκάρουν τα κανόνια τους και να πάρουν τους πληγωμένους.

Μετά την δράσιν αυτήν κατά την οποίαν οι εχθροί απώλεσαν πολλούς άνδρας ο χριστιανικός στόλος εσήκωσε πανιά και απεσύρθη.

Ο Βαρβαρόσας πληροφορηθείς περί της επιχειρήσεως του Marco Grimani έσπευσε γρήγορα εις το μέρος της συμπλοκής διά να υποστηρίξη την τουρκικήν άμυναν. Αλλ' έφτασε πάρα πολύ αργά. Ο Γκριμάνι ήτο ήδη μακράν και είχε συνενωθή με τον Δόρια.

⁵ Λεπάντο λέγεται το Ξηρόμερον και η Ακαρνανία γενικά από τους Ευρωπαίους συγγραφείς. Έμεινε το όνομα από την περιφημη Ναυμαχία του Lepanto (1571). Η λέξις είναι παραφθορά λατινική της λέξεως Έπαχος. Η σκηνή και το στρατηγείον του αρχηγού της πολιορκίας Στρασόλδου σημειούνται επίσης στον χάρτη του Κορονέλλι, σελ. 63, 68· ήτο δε εγκατεστημένον στο μικρό ύψωμα της Βρυσούλας. Αφού οι Βενετοί και οι Έλληνες σύμμαχοι καπεταναίοι Βαρβάτης και Μιδάνος από την Κέρκυραν, Ιω. Κουτούβαλης και Νικολ. Κομούτος, Ζακυνθιοί, και Ιω. Βαπτιστής Μεταξάς και Άγγελος Δελαδέτσημας, όπως και ο Δούσημανης, εξουδετέρωσαν πάσαν από το Ξηρόμερον διά θαλάσσης ενίσχυσιν του Φρουρίου από τους Τούρκους, έστησαν πολιορκητικούς πύργους περίξ αυτού, του έκοψαν το νερό του Υδραγωγείου και ηνάγκασαν τον Τούρκον φρούραρχον Μουσταφάν Αγάν να παραδοθή.

Οι δύο ούτοι στρατηγοί απετέλεσαν ακολούθως μίαν και ηνωμένην ναυτικήν δύναμιν χριστιανικήν, ήτις περιελάμβανε 30 πλοία της γραμμής και 167 γαλέρες, εκ των οποίων 50 εκυβερνώντο από τον Δόρια, 81 από τους στρατηγούς της Δημοκρατίας και 36 από τους στρατηγούς του Πάπα.

Η δόξα της υποταγής αυτής της παραλιακής τοποθεσίας επεφυλάσσετο εις τον αρχιστράτηγον Μοροζίνι, εις τον οποίον παρεδόθη την 29^η Σεπτεμβρίου 1684. Οι πολιορκημένοι περιήλθον εις τας χείρας του στρατηγού Στρασόλδο, επίσης όλα τα πολεμοφόδια και αι ζωοτροφίαι και όλαι αι σημαίαι. Μόνον 30 Τούρκοι αξιωματικοί, οι πλέον σημαντικοί, εξήλθον εκ του φρουρίου ένοπλοι, οι υπόλοιποι άνδρες και γυναίκες απελευθερώθησαν φέροντες μόνον τα ενδύματά των και τους εδόθη συνοδεία, έως ότου τους οδηγήση εις Άρταν.

Εδώ τελειώνει η εξιστόρησις εκ του Άτλαντος του Κορονέλλι.

Εκ της ιστορίας του Παναγιώτη Χιώτου πληροφορούμεθα τα εξής περί της πολιορκίας ταύτης:⁶ «Η πόλις Πρέβεζα οικοδομημένη επί των ερειπίων της παλαιάς Νικοπόλεως κείται εις την είσοδον του Αμβρακικού ... Τα τείχη αυτής είχαν περίμετρον 360 γεωγραφικών βημάτων, καίτοι δε αρχαία αντείχον ισχυρώς τη βολή κανονίων. Το σχήμα του φρουρίου κυκλικόν είχε πυργώματα περί τα άκρα, καλώς οχυρούμενα, εντός δε του κέντρου εξέιχε οχυρόν κανονιστήριον (cavalière) καταδαμάζον τα πέριξ. Οι Τούρκοι ίνα αποκρούσουν την επίθεσιν παρετάχθησαν κατά τον αιγιάλόν Πρεβέζης. Αλλ' ο στρατάρχης διέταξε μοίραν τινα και εποίησατο απόβασιν κατά της Βονίτσης ίνα παραλύση την αποστολήν ενισχύσεων από τον Βάλτον και Ξηρόμερον εις τους πολιορκουμένους. Ταυτοχρόνως διά του Ιωαννίτου καπετάνου Αγγέλου Σουμίλα εξήγειρε τους Χειμαριώτας κατά των Τούρκων ίνα φέρη αντιπερισπασμόν».

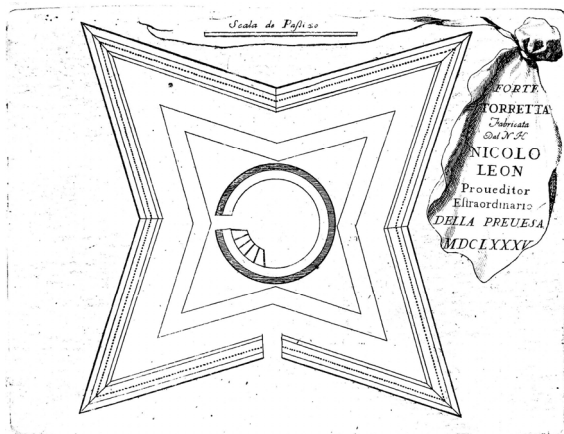
Εις τας αρχάς Νοεμβρίου 1684 κατέλαβε το Βαθύ (όρμος του Αγίου Σπυρίδωνος, όπου τα ναυπηγεία)· ενταύθα απεβιβάσθη ο υπό τας διαταγάς των Βενετών υπηρετών ταγματάρχης Δελαδέτσιμας, καθ' όν χρόνον ο Μανέττας μετά στόλου λαφυραγωγικών πλοίων διέπλεεν τον Αμβρακικόν και ηγκόλυνε την συγκοινωνίαν των πολιορκητών μετά των Ελλήνων κατοίκων, ους εφωδίαζε και κατεσκόπευε τα κινήματα των Τούρκων. Αρχηγός των πολιορκητών ήταν ο Στρασόλδος. Ούτος κατέλαβε το άστν, αφού οι

⁶ Χιώτης Παναγιώτης, *Σειρά Ιστορικών Απομνημονευμάτων*, τόμ. Γ', Κέρκυρα 1863, σελ. 276, 277 & 278.

Τούρκοι απεσύρθησαν εις το φρούριον. Κατόπιν απέστειλεν ο Φραγκίσκος Μοροζίνης την εξής επιστολήν προς τον Φρούραρχον Πρεβέζης. «Εκ μέρους ημών, Φραγκίσκου Μοροζίνη, ιππότου, επιτρόπου, καπετάνου και στρατηγού των ισχυρών όπλων της Γαληνοτάτης πολιτείας των Βενετών, προς υμάς τον Μουσταφάν Αγάν και εγκατοίκους Πρεβέζης ... Έφθασεν η ώρα η διωρισμένη παρά του επουρανίου Θεού, όπως καταπολεμηθή και το φρούριον τούτο ...». Η επιστολή συνιστά την ταχεία παράδοσιν του φρουρίου άλλως απειλεί ότι θέλει διαπεράση εν στόματι μαχαίρας όλους τους απίστους μετά των συζύγων, τέκνων και οικείων, χωρίς να συγχωρήση κανένα. Τους αρχηγούς της αμύνης απειλεί δι' απαγχονισμού.

Από το μέρος της ξηράς κατεσκευάσθη υπόνομος κάτω από το τείχος και ανετινάχθη έν μέρος αυτού. Τότε οι Τούρκοι ωμίλησαν περί παραδόσεως. ... «Ούτως», προσθέτει ο Χιώτης, «1.700 Τούρκοι διεπεραιώθησαν εις Άρταν οι δε νικηταί εισήλθον εις το φρούριον, των κατοίκων εν χαρά αυτούς υποδεχθέντων τη 8.11.1684. Διοικητήν διώρισεν ο Μοροζίνης τον ταγματάρχην Δελαδέτσιμαν, Κεφαλίνα και Νικόλαον Λέοντα. Τον Δελαδέτσιμαν κατόπιν απέστειλεν μετ' ολίγον μετά νησιωτών της Επτανήσου και άλλων Ελλήνων εις Βόνιτσαν, ίνα εκδιώξη τους εκεί εισβαλόντας Τούρκους.⁷

⁷ Ο Νικόλαος Λέων είχε κατασκευάσει ισχυρόν πολιορκητικόν πυργίσκον προς Δυσμάς του πολιορκουμένου φρουρίου των Τούρκων εις σχήμα τετρακτίνου αστέρος, όστις εικονίζεται [προ] της σελ. 67 του Άτλαντος του Κορονέλλι, φέρων το όνομά του Toretta de Leone (Εικ. 3). Το μήκος του υφαλαύλακος, που αναγκαστικά θα περάση ένα πλοίον για να εισπλεύση στο λιμάνι της Πρέβεζας, είναι κατά την μέτρησιν του πλοιάρχου του πολεμικού ναυτικού Στασινοπούλου, το 1951 γενομένην, περίπου 1.300 μ. Τα βάθη του υφαλαύλακος είναι μεταξύ 5,5 έως 7 μ. Το πλάτος του είναι 30 μ. και ορίζεται σήμερα από έξ κατά ζεύγη φωτεινούς φάρους. Αυτός είναι ο κυριώτερος λόγος της καταστροφής των μεγάλων πλοίων του Αντωνίου στην περίφημη ναυμαχία του Ακτίου το 31 π. Χ. από τας μικράς λιβουρνίδας του Οκταβίου. Τα έσπρωξαν στα ρηγά και τα έκαψαν. Λείψανα του Πύργου, που περιγράφει ο Κορονέλλι, σώζονται στο μώλο, στην θέση ακριβώς εκεί που είναι τώρα τα θειούχα λουτρά και μια μικρή πύλη, με αποβάθρα, από όπου αργότερα ο Αλή πασάς έβγαине για να κάμη τους θαλασσινούς περιπάτους του με βάρκα. Το περιτείχισμα του Πύργου εξετείετο σ' όλη την σημερινή παραλία μέχρι τον άγιο Γιάννη τον Χρυστόστομο, εκάμπτετο ακολουθως προς Β.Δ. και έφθανε ως την θάλασσαν, όπου το σημερινόν φρούριον του Αγίου Γεωργίου άφηνε έξω τον ναόν του Αγίου Νικολάου, περικλείον την μικρή πολίχνη των 2.000 περίπου κατοίκων της Πρέβεζας. Και ο κεντρικός μέγας πύργος και το περιτείχισμα της πόλεως κατεδαφίσθησαν με την συνθήκην του Κάρολβιτς (1699), όταν παρεχωρήθη η Πρέβεζα από τους Βενετούς στους Τούρκους. Τότε 78 οικογένειαι Πρεβεζαίων μετώκησαν στην Λευκάδα, όπου ο γενικός Προβλεπτής θαλάσσης Δανιήλ Δολφίν με διάταγμά του της 21^{ης} Αυγούστου 1701 τους παραχώρησε γαίας. Βλ. Μαχαιράς Κωνσταντίνος Γ., *Η Λευκάς επί Ενετοκρατίας 1684-1797*, Αθήνα 1951, σελ. 133.

ΕΙΚΟΝΑ 3: Σχέδιο του πυργίσκου του Nicolo Leon στην Πρέβεζα. Χαρακτικό του Vincenzo Maria Coronelli, 1687 (Αρχείο Ιδρύματος Ακτία Νικόπολις, IAN 0037)

Οι Μανιάτες πληροφορηθέντες την άλωση του φρουρίου της Πρέβεζας απέστειλαν γρήγορα εκεί αντιπροσώπους των τον Παύλον Μακρήν και Νικόλαον Δοξαράν, όπου μετά του στρατάρχου Μοροζίνι έβαλαν τα θεμέλια της συνεργασίας μαζί του και της επαναστάσεως της Μάνης. Η συμφωνία εσχεδιάσθη και εγράφη εν Πρεβέζη και έχει ως εξής εν περιλήψει:⁸ «... Οι κάτοικοι της Μάνης δεν άφησαν καμμία αφορμήν από του να δείξωσι τον ζήλον τους εις το φοβερόν όνομα της γαλινοτάτης Αριστοκρατίας ... Τώρα αναζωογονούσι την πίστιν την οποίαν εις το διάστημα του περασμένου πολέμου απίθωσαν εις τας χείρας του εξωχωτάτου Φραγκίσκου Μοροζίνι».[⊗]

Το ζήτημα των αιτίων της παρακμής της ακμαίας κάποτε Νικοπόλεως και του πώς από τον 11^ο αιώνα μετωνομάσθη Πρέβεζα είναι αλήθεια από τα πιο δυσεπίλυτα ιστορικά προβλήματα της Μεσαιωνικής και Νεώτερης Ελληνικής Ιστορίας. Χρειάζεται επ' αυτού ειδική μελέτη. Το πρόβλημα δεν το έλυσε ο Βορειοηπειρώτης μακαρίτης Πέτρος Φουρίκης.⁹ Ημείς θα αποπειραθώμεν εις τις γραμμές μας εις το άρθρον τούτο, να κάνουμε μια νέα αναηγάφιση του ζητήματος διατυπώνοντες τη γνώμη μας επ' αυτού.

⁸ Χιώτης Παναγιώτης, *Σειρά Ιστορικών Απομνημονευμάτων*, τόμ. Γ', Κέρκυρα 1863, σελ. 284-285.

[⊗] Τέλος του δεύτερου μέρους του άρθρου.

⁹ Φουρίκης Πέτρος Α., «Η Πρέβεζα. Θέσις - κτίσις - όνομα», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, έτος Α', 1924, σελ. 275-294 & του ίδιου «Μικρά συμβολή εις την ηπειρωτικήν ιστορίαν. Νικόπολις-Πρέβεζα», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, Ιωάννινα 1929, σελ. 263-294.

Κατά το τέλος του 1499 συνήφθη συμμαχία μεταξύ Ισπανίας, Βενετίας και του Πάππα Αλεξάνδρου ΣΤ΄ κατά των Τούρκων. Αρχηγός του ισπανικού στόλου ήτο ο εκ Κόρδοβας Μέγας καπετάνιος Κονσάλβος, του βενετικού ο Βενέδικτος Πέζαρος. Ο τελευταίος πληροφορηθείς ότι εις τον Ταρσανά (ναυπηγεία της Μαργαρώνας) είχαν κατασκευασθή και ήσαν έτοιμα να ριφθούν εις την θάλασσαν 20 μεγάλα τουρκικά καράβια και ότι ταύτα θα έφερναν ανατροπή της ισοροπίας εις βάρος του χριστιανικού στόλου, απεφάσισεν και εξετέλεσεν ένα τολμηρόν κατόρθωμα. Με 8 γρήγορα και με ίσιο πάτο καράβια διέπλευσε μια ημέρα του Φεβρουαρίου 1500 το στενό της εισόδου, αφού έχασε μόνον τρεις ναύτας πυροβοληθέντας από το τούρκικο οχύρωμα της Μπούκας. «Πορευθείς δε απευθείας κατά των τουρκικών πλοίων, έφθασε απέναντι του φρουρίου Αρζάνης.¹⁰ Ενταύθα αποβιβάσας τον στρατόν του προσέβαλε τους εξελθόντας εκ του φρουρίου Τούρκους και πυροβολών έτρεψεν εις φυγήν. Θείς δε το πυρ εις όλα τα νεώρια και τας πέριξ οικοδομάς και περικυκλώσας διά στρατιωτών τα παρόχθια του λιμένος, ερρυμούλκησε τα νεόδημητα πλοία και εξήγαγε του λιμένος πυραναλώσας δύο μόνον παλαιά. ... Διεξελθών κατόπιν μεθ' όλων των πλοίων του εκ του πύργου, μηδέν βλαβείς παρ' αυτού, αφίκετο εις Λευκάδα, ένθα είχε καταλείψει το λοιπόν της μοίρας και εκείθεν επορεύθη εις Κέρκυραν».¹¹

Είναι η πρώτη μνεία υπάρξεως φρουρίων εις την νυν Πρέβεζαν. Οι Τούρκοι ιστορικοί ομιλούν περί πυρκαϊάς η οποία έκαψε τα πλοία των εις τα ναυπηγεία και ότι αυτά ήσαν είκοσι. Υπήρχαν λοιπόν, κατασκευασμένα από τους Τούρκους, φρούρια-πυροβολεία εις τα 1500, ένα εις την Μπούκα και άλλο απέναντι των νεωρίων διά να τα προστατεύση.

Η πρώτη μνεία του ονόματος Πρέβεζα γίνεται εις το Χρονικόν του Μορέως. Έχομεν υπ' όψει μας την αγγλικήν έκδοσιν του Λονδίνου, 1904, εκδότης ο καθηγητής John Schmit.

Το 1292 συνήφθη συμμαχία μεταξύ του Δεσπότη Ιωάννου μετά των Κόμιτος Ριχάρδου Ορσίνι της Κεφαλληνίας και του ηγεμόνος της Αχαΐας Φλωρεντίνου εναντίον του Ανδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου, αυτοκράτορος

¹⁰ Εκεί όπου είναι τα Βυρσοδεψεία υπήρχε και επί τουρκοκρατίας φρούριον, μικρόν πυροβολείον.

¹¹ Χιώτης Παναγιώτης, *Ιστορικά Απομνημονεύματα της νήσου Ζακύνθου*, τόμ. Β΄, Κέρκυρα 1858, σελ. 340-341 και Μαχαιράς Κωνσταντίνος Γ., *Η Λευκάς επί Ενετοκρατίας 1684-1797*, Αθήνα 1951, σελ. 11, σημ. 3.

της Κωνσταντινουπόλεως. Ο εν λόγω συμμαχικός στρατός εισέβαλε εις τας χώρας του αυτοκράτορος, Θεσσαλίαν και Ιωάννινα, και ήρχισε το κούρσεμα.

«Εκείνη γαρ η υποδρομή, το κούρσο που σας λέγω ουδέν διήρκεσεν πολλά, άνευ και ημέρας δύο επί μαντάτα ηφέρασιν ετότε του Δεσπότη το πώς εκαταλάβασιν εις τον κορφόν της Άρτας, κάτεργα εξήντα ήλθασιν κ' είναι των Γενουβίσιων, επέξεψαν στην Πρέβεζαν, κουρσεύουν τα χωρία κι' ωρμήσασιν να έρχονται ολόρθα εις την Άρταν».¹²

Κατά τον παρισινόν κώδικα, σελ. 589, το ανωτέρω επεισόδιον αναφέρεται ως εξής:

«Εκείνη η υποδρομή, το κούρσον όπου εγίνη ουδέν επολυπέρασεν μόνον και δύο ημέρας. Ευθύς μαντάτα ήφεραν ετότε του Δεσπότη το πώς εκαταλάβασιν εις τον κορφόν της Άρτας. Κάτεργα εξήντα ήλθασιν τα ένη των Γενουβίσιων στην Πρέβεσαν απόξεψαν κουρσεύουν τα χωρία».

Τόσα γενοβέζικα κάτεργα εμίσθωσεν ο Ανδρόνικος Παλαιολόγος Β' κατά του Δεσποτάτου της Ηπείρου.

Υπάρχουν λοιπόν δύο γραφαί. Πρέβεσα και Πρέβεζα.

Το γαλλικόν κείμενον του χρονικού της Κογκέστας λέγει: «estoient arrivées au port de Saint Nicolas le Tort à la vieille cité de la Prevasse».¹³

Παλαιοπρέβεζα ονομάζει ο Αθανάσιος Σταγειρίτης την Νικόπολιν.¹⁴ Ο σοφός μεσαιωνοδίφης Tafel εξετάζων ενετογραφικην εμπορικην συνθήκην του έτους 1199 λέγει ότι η Νικόπολις κατά τον Μεσαίωνα ήτο κωμόπολις (Rusticorum urbs) και είχε το όνομα Πρέβεζα. Ο ίδιος Tafel εξετάζων την συνθήκην του 1204, σχετικην με την υπό των Φράγκων διανομήν του ελληνικού κράτους λέγει: «Νικόπολις: fuit im moedio κωμόπολις rusticorum oppidum, nunc aeno Preveza».

¹² Σελ. 588 του Χρονικού κατά τον κώδικα της Αφίας [sic], έκδοσις Ι. Σμίτ, Λονδίνο 1904.

¹³ Γαλλική παραλλαγή, τόμ. Α', σελ. 312.

¹⁴ Σταγειρίτης Αθανάσιος, *Ηπειρώτικα ήτοι ιστορία και γεωγραφία της Ηπείρου παλαιά τε και νέα, και βίος του Πύρρου: Συλλεχθέντα εκ πολλών συγγραφέων και παραφρασθέντα εις την απλουστέραν Ελληνικήν γλώσσαν*, Βιέννη 1819, σελ. 417.

Φαίνεται λοιπόν καθαρά ότι η Νικόπολις μετωνομάσθη Πρέβεζα από τους Βουλγάρους που την κατέλαβαν το 1034. Η ρίζα είναι σλαβική και σημαίνει *Πέραμα*. Υπάρχει λέξις βουλγαρική *prevas*, σερβική *prevoz* και ρήμα *prevesiti* = διαπεραιούσθαι, αποικίζει,¹⁵ και ρωσικά *perevoz* = διαπεραίωσις.

Ιταλοί και Δαλματοί ψαράδες έστησαν τις πρώτες ψαροκαλύβες των εις την Πρέβεζαν και έφτιαξαν τον πρώτο συνοικισμό, όπως τέτοιοι ψαράδες έκαμαν το ίδιο στο άλλο μεγάλο ιχθυοπαραγωγικό κέντρο της βορειοδυτικής Ελλάδος (Μεσολόγγι = *Messa longi* = παραδοχώρι, ψαροκαλύβες. Λέξις δαλματική). Και όταν ήρχισε ο ψαράδικος συνοικισμός να αναπτύσσεται εις πόλισμα, τότε και τα κατάλοιπα των κατοίκων της Νικοπόλεως, που είχε καταντήσει ένα μικρό αγροτικό χωριό συγκεντρώνονταν εις την Νέαν Πρέβεζαν.

Οι Εβραίοι της Πρεβέζης και Άρτης ήσαν αυτόχθονες, άποικοι της Νικοπόλεως, οι περισσότεροι. Αυτό μου έλεγαν προτού εξοντωθούν από τον Χίτλερ το 1944. Προς τους ομοφύλους των κατέφυγον καταδιωκόμενοι οι Εβραίοι της Ισπανίας κατά το 1500-1600, διότι δεν τους κατεδίωκαν ποτέ οι Τούρκοι.

Περί της ετυμολογίας *prevesione* = προμήθεια του Παναγιώτου Αραβαντινού, ότι δήθεν κατέπλεον εκεί οι Ιταλοί και Δαλματοί πλοίαρχοι προς προμήθειαν τροφίμων ειδών, δεν νομίζω ότι μπορεί πια να γίνεται λόγος.¹⁶ Είχε τίποτε μεγάλες αποθήκες τροφίμων και καταστήματα το ψαροδοχώρι μας ή τίποτε βιομηχανίες караβόπανου ή παλαμαριών ή σιδηρικών που θα εχρειάζοντο εις τους καπεταναίους; Τίποτε απ' αυτά δεν υπήρχαν στα 1500-1600 στην Νέα Πρέβεζα. Εις την Λευκάδα, ανθούσαν βιομηχανικήν πόλιν από παλαιωτάτων χρόνων, απέχουσαν 10 ναυτικά μίλια της Πρέβεζας, θα ημπορούσαν οι ναυτικοί και ψαράδες να προμηθευθούν και βιομηχανικά είδη της τέχνης των και τρόφιμα. Ταξίδι στον ωκεανό θα έκαμαν και εχρειάζοντο τόσο μεγάλη κομπανία (ζωοτροφίας);

¹⁵ Εις το λεξικόν το Σερβοελληνικόν του καθηγητού κ. Νικολάου Παπαστεργίου, εκδομένο εις Αθήνας το 1935, διαβάζομεν στη σελίδα 394: *prevesiti*, ενεστώς = *prevedem* και *prevezem* = μεταδίδω, μετακομίζω, μεταβιβάζω. *Prevoz* αρ. μεταφορά, μετακόμισις. *Prevoziti* ρ. απαρέμφατο εν. *prevosim* = μεταφέρω, μετακομίζω, σελ. 395 του αυτού λεξικού.

¹⁶ Αραβαντινός Παναγιώτης Ι., *Χρονογραφία της Ηπείρου των τε ομόρων Ελληνικών και Ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854 περιέχουσα και τοπογραφικόν πίνακα...*, τόμ. Β', Αθήναι 1856, σελ. 133.

Ολίγα ακόμα θα πω διά την διάβασιν των 60 γενουατικών γαλέρων από το Αυλάκι (Κανάλι του Ακτίου) το 1292. Αν δεχθούμε –και ημείς φρονούμεν ότι αυτό πράγματι συμβαίνει– ότι η Νικόπολις μετωνομάσθη Πρέβεζα από τους Βουλγάρους κατά τον 11^{ον} αιώνα, τότε η απόβασις έγινε εκεί, όπου υπήρχον ακόμη ρωμαϊκοί μόλοι κατάλληλοι να ξεμπαρκάρουν δυνάμεις και ζωοτροφίας 60 γαλερών. Από εκεί, από το Μονολίθι, το σημερινόν λείψανον ρωμαϊκού μόλου, προς τον άγιον Νικόλαον τους Λάτες (Saint Nicolas de Tort, τον γυριστόν, του γαλλικού κειμένου) επί της ακτής του Αμβρακικού κόλπου η απόστασις είναι 1500-1800 μέτρα. Γιατί να διακινδυνεύσουν οι γαλέρες, που είχαν όγκον 200-300 τόνων εις το στενό πέρασμα του Καναλίου, με κίνδυνον μία μόνον ξεφεύγοντος 10 μέτρα δεξιά και αριστερά της γραμμής πλευσεως να κολλήση στο βυθόν, οπότε και οι άλλες έπρεπε να σταματήσουν; Πάμπολες φορές είδα ο ίδιος στις ημέρες μας να κολλούν στο βυθό βαπόρια και καΐκια μικρής χωρητικότητος. Και ο Βενέδικτος Πέζαρος με μικρά караβάκια διέπλευσε το κανάλι τον Φεβρουάριο του 1500 και οι Έλληνες ναυμάχοι στις 15 Σεπτεμβρίου 1828 με μικρά караβάκια 60 τόνων το πέρασαν καταπυροβολούμενοι από τα επάκτια πυροβολεία. Και ο Παναγιώτης Αραβαντινός δέχεται επίσης ότι ο στρατός των 60 γενοβέζικων γαλερών απεβιβάσθη εις Νικόπολιν και εκείθεν επροχώρησε λεηλατών τα περίξ.¹⁷ Ταυτίζει δηλονότι την Νικόπολιν προς την Πρέβεζαν.

Η γαλλική παραλλαγή του ονόματος Preuess και Prevasse συμφωνεί με τας βουλγαρικές ρίζας του ονόματος που είπα ανωτέρω.

Αλβανικά τοπωνύμια γύρω εκεί δεν υπάρχουν. Η λέξις Βόνιτσα (Μπούντιτζα), όνομα παραλιακής πολίχνης οπίσω από το Άκτιον, είναι σλαβικής ρίζης. Αφού λοιπόν ήρχισε να σχηματίζεται η Νέα Πρέβεζα, λόγω των νέων οικονομικών και παραγωγικών αναγκών που εδημιουργήθησαν εις το στενόν του Αμβρακικού, ήρχισε ιστορικά να εκλείπει η Παλαιά Πρέβεζα, η Νικόπολις. Παρόμοια παραδείγματα έχουμε την Παλαιά Κόρινθο, που είναι 7 χιλιόμετρα εις το εσωτερικό και την νέαν Κόρινθο που εδημιουργήθη κατά το 1200 μ.Χ. Παλαιαί Πάτραι - Νέαι Πάτραι. Αι παραλλαγαί Προβέντζα που αναφέρονται εις τα μυθιστορήματα *το Άνθος* του

¹⁷ Αραβαντινός Παναγιώτης Ι., *Χρονογραφία της Ηπείρου των τε ομόρων Ελληνικών και Ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854 περιέχουσα και τοπογραφικόν πίνακα...*, τόμ. Α', Αθήναι 1856, σελ. 100, σημ. 1.

Καρτάνου και ο *Ιμπέριος* και η *Μαργαρώνα* προέκυψαν από την σλαβικήν ρίζαν.

Εν σχέσει με τα παραπάνω σημειώνω και την άποψιν του ιατρού Γερογιάννη: «Υπάρχει και άλλη εκδοχή ότι δηλαδή οι Βούλγαροι διετήρησαν (και μετά του 1034) εν Νικοπόλει ορμητήριον, εκ του οποίου επικοινωνούντες μετά του επίσης εν τω Αμβρακικό κόλπω βουλγαρικού κτίσματος (Βόντιτζα-Βόνιτσα) διεξήγον και εμπορικές και κατακτητικές ενεργείας. Εις το εν Νικοπόλει επίθετον εδόθη το σλαβικόν όνομα Πρέβεζα (μεταφορά-διαμετακόμισις), λέξις, ήτις και σήμερα ακόμη υπάρχει εις την βουλγαρικήν γλώσσαν, εις δε την σερβικήν υπάρχει και το ρήμα *prevesiti* εκ του οποίου προφανώς προήλθε και ο τύπος Πρέβεζα. Ταύτην ασφαλώς την Πρέβεζαν εννοεί ο Γάλλος χρονογράφος, αναφέρων ότι στόλος εξ 60 γενοβούσικων κατέργων εισήλθεν εις τον Αμβρακικόν εν έτει 1292 και προχωρήσας εντός του κόλπου έφθασεν εις τον όρμον του Αγίου Νικολάου παρά το αρχαίο άστν της *Preves* ή *Prevas*, αγνοών προφανώς το όνομα Νικόπολις και ονομάζων αυτήν με το τότε όνομά της. Αύτη δ' είναι η Παλαιά Πρέβεζα. ... Το 1430 ο περιηγητής Κυριακός ο Αγκωνίτης ενώ περιγράφει τα ερείπια της Νικοπόλεως ουδαμού ποιείται μνείαν πόλεως εν τη εισόδω του κόλπου, πράγμα το οποίον θα προσέπιπτε πρώτον εις την αντίληψίν του».¹⁸ Ο μακαρίτης Γερογιάννης είχε την έμμονον και εσφαλμένην ιδέαν ότι οι Βουλγαροσλάβοι έκτισαν εις Νικόπολιν νέαν, ιδικήν τους πόλιν που την ωνόμασαν Πρέβεζαν, όχι ότι μετωνόμασαν την παλαιάν και ένδοξην Νικόπολιν έτσι. Οι Βούλγαροι επιδρομείς, νομάδες και λησταί, δεν είχαν καιρόν ούτε και ήξεραν να οικοδομήσουν πόλεις, εις τας επιδρομάς που έκαμνον εις τας ελληνικάς χώρας χάριν λεηλασίας. Μετονομασίας, βεβαιότατα, πόλεων και χωριών έκαμαν πάμπολλες. Είναι εκατοντάδες αι πόλεις του Ιλλυρικού που κατέστρεψαν οι Βούλγαροι εις τας ατελειώτους επιδρομάς των.¹⁹

¹⁸ Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τόμ. 20, λήμμα *Πρέβεζα*, σελ. 654.

¹⁹ Το 1034 οι Νικοπολίται πιεζόμενοι σκληρώς από την αβάσταχτη φορολογία επί των εισαγομένων εις το λιμάνι τους εκ του εξωτερικού εμπορικών προϊόντων ως και επί των εξαγομένων εκ της πόλεως δερμάτων, μαλλιών και σφαγίων, εξηγγέρθησαν κατά του διοικητού της Νικοπόλεως, Ιωάννου Κουτζομύτου, τον καθήρεσαν και εκάλεσαν προς ενίσχυσίν τους τον κατέχοντα την ύπαιθρον μεταξύ Λούρου και Νικοπόλεως Βούλγαρον φύλαρχον Πέτρον Δελεάνον. Ήταν αδύνατον εις τον Βούλγαρον τούτον καπετάνιο να εκβιάση τα πανίσχυρα φρούρια της Νικοπόλεως με τα μέσα που διέθετε. Έτσι λοιπόν εισήλθεν εις την Νικόπολιν όπου φαίνεται ότι ίδρυσε ιδικό του καπετανάτο. Και μετά την πτώσιν και τον

Μετά τον θάνατον του τσάρου Συμεών, ο Ρωμανός Λεκαπηνός πλείστας πόλεις κατά Μακεδονίαν και Θράκην εκ βάθρων ανοικοδόμησε.²⁰ Έτσι συνέβαινον εις το Βυζάντιον, συχνά. Οι Βούλγαροι κατέστρεφον πόλεις, τας οποίας έπειτα το Βυζάντιον ανοικοδόμει ...²¹

Εν σχέσει προς την πολίχνην Βόνιτσαν, που κείται εντός του Αμβρακικού και ήτο προφανώς βουλγαρικών κτίσμα ή μάλλον όνομα τοποθεσίας, σημειώνω και τα εξής: ο καθηγητής Γεράσιμος Κονιδάρης παραδέχεται ότι η καταστροφή της Νικοπόλεως έγινε μεταξύ 879-907. Μάλλον κούρσεμα έγινε και τότε, όπως και πρωτίτερα υπό των Γότθων επί Ιουστινιανού.²²

Η λέξις Βόνιτσα είναι σλαβικής προελεύσεως. Παράγεται από την σλαβικήν λέξιν voda = ύδωρ. Βοδενά, Έδεσσα, εν Μακεδονία. Τεράστια και ελονοσιογενή έλη εκάλυπτον την Βόνιτσαν προ 70 ή 80 ετών. Οι Βενετοί (1717-1797) είχαν κάμει στον κάμπο της έργα αποστραγγιστικά, που οι Τούρκοι δεν τα συντήρησαν και κατεστράφησαν, όπως και τα του Ακτίου. Η Βόνιτσα με το όνομα Βόνδιτσα αναφέρεται ήδη από τον 9^{ov} αιώνα, ως επισκοπή υπαγομένη εις τον μητροπολίτην Ναυπάκτου.

Το ότι δεν υπήρχε πόλις (άστν με κάστρο) εις την θέσιν που κείται η σημερινή Πρέβεζα, κατά τον 13^{ov} αιώνα, όπως ισχυρίσθη ο Πέτρος Φουρίκης, διαπιστούται και από το επόμενον γεγονός.[⊗]

θάνατον του Δελεάνου, οι Βούλγαροι παρέμειναν εις την Νικόπολιν, την οποίαν μετωνόμασαν εις Πρέβεζαν (Prevoz), διότι εκείθεν διεπεραιούντο με τα ποίμνιά τους εις την απέναντι βοσκήσιμη χώρα του Ακτίου και την Βόνιτσαν. Αυτό το γεγονός απετέλεσε την χαριστικήν βολήν κατά της Νικοπόλεως. Οι Βούλγαροι αγρότες και ποιμένες και οι συνακολουθούντες αυτούς διάφοροι Σλάβοι μετέβαλαν σιγά-σιγά τον εμποροναυτικόν χαρακτήρα της ένδοξης Νικοπόλεως εις αγροτικόν συνοικισμόν (rusticorum urbs) αφού και οι κάτοικοί της άρχισαν να μετοικούν εις Άρταν, αναπτυσσομένην τότε εμπορικήν πόλιν, εις Ιωάννινα και Κέρκυραν και εις Ναύπακτον, όπου μετετέθη και η εκκλησιαστική έδρα της παλαιάς Ηπείρου. Έκτοτε παρακμάζει η Νικόπολις και ούτε ξαναφαινεται. Περί της Στάσεως των Νικοπολιτών βλ. Κεδρηνός Γεώργιος, *Σύνοψις ιστοριών*, 2.521 & 2.527· Ψελλός Μιχαήλ, *Χρονογραφία*, 1.81· Ζωνάρας Ιωάννης, *Επιτομή ιστοριών*, βιβλ. XVII, σελ. 17 & 33 και Άμαντος Κωνσταντίνος Ι., *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, τόμ. Β', σελ. 207. Σημειωτέον ακόμη ότι οι Τούρκοι ονομάζουν την Νικόπολιν Ισκή Πρέβεζα (παλαιά Πρέβεζα).

²⁰ Θεοφάνους Συνεχιστής, σελ. 431.

²¹ Άμαντος Κωνσταντίνος Ι., *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, τόμ. Β', Αθήνα 1939, σελ. 72, σημ. 5.

²² Κονιδάρης Γεράσιμος, *Πότε παρήκμασεν ως Μητρόπολις η Νικόπολις*, έκδοσις Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, 1955.

⊗ Τέλος του τρίτου μέρους του άρθρου. Δεν κατέστη δυνατόν να εντοπισθεί η συνέχειά του.